

loške pojave i perfidno organiziranog kriminala» (str. 3).

Knjiga je dostupna i na engleskome jeziku pod naslovom *Trafficking in Women in Bosnia and Herzegovina*.

Simona Kuti

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*

Р. П. Храпачевский

Военная держава Чингисхана

Москва: Издательство АСТ – ВЗОИ,
2004, 557 str.

U ruskoj historiografiji o povijesti Mongola napisano je bezbroj radova. Nedavno je opširnu monografiju o srednjovjekovnoj mongolskoj državi koju je osnovao Džingis-kan objavio ruski povjesničar R. P. Hrapačevski. U knjizi *Vojna država Džingis-kan* Hrapačevski istražuje nastanak mongolske države i njenu unutarnju organizaciju, koja je bila izrazito militaristička. Takva organizacija države i društva omogućila je Džingis-kanu i njegovim nasljednicima ekspanziju nevidenih razmjera.

Knjiga se sastoji od uvoda, četiriju poglavlja i opširna završnog dijela, iz kojeg valja izdvojiti prilog »Prijevodi iz 'Yuan shi' (fragmenti)«. Na kraju knjige nalazi se opširna bibliografija izvora i literature.

U drugom dijelu uvoda, »Izvori i priručnici«, autor je nabrojio i ukratko opisao sve najvažnije mongolske, arapske, perzijske, kineske, ruske, armenske i europske izvore za povijest Mongola u 13. stoljeću. Prema mišljenju Hrapačevskoga, najvažnija je mongolska kronika »Tajna predaja« ili »Tajna povijest Mongola«, napisana 1240. u stilu viteškog epa. Njezina je važnost velika zato »što je to jedini mongolski pisani izvor koji iznosi povijest 'zlatnog roda' Džingis-kan«. Kao mogući autor epa navodi se Shigi-Hutuhu,

Džingis-kanov posinak. Od priručnika navodi se samo šest monografija ruskih autora. Smatramo da bi se tu svakako našlo mjesta i za neka djela pisana na engleskome, francuskom ili njemačkom jeziku.

Geneza etnosocijalnoga i političkog ustroja mongolskog društva iznesena je u prvom poglavlju, »Rani Mongoli (X.–XII. st.) i njihov razvoj u okvirima tradicionalnih nomadskih modela poglavištava«. Na ranom stupnju etnogeneze, kineski izvori protomongolska plemena nazivaju Dōnghú i Shiwei. Heterogeni mongolski etnos uključivao je različite mongolske, turske i tungusko-mandžurske skupine. U tim drevnim društvima sposobni su pojedinci bili, neovisno o svome socijalnome i ekonomskom podrijetlu, na temelju zasluga za uspješno rješavanje problema svojih zajednica birani za starješine/vođe. Takav način organiziranja vodstva naziva se meritokracija, tj. »vlast zaslužnih«. S vremenom, zasluge predaka rodonačelnika bile su prenesene na njihovo potomstvo i vlast je postala nasljedna. Zbog čestih sukoba mongolski rodovi počeli su se okupljati oko sposobnih vođa, koji su svoju moć zasnivali na vojnim družinama. Tako su nastala poglavištva (engl. jedn. *chiefdom*, rus. *вождество*), zajednice rodova, koje su zbog stalne ratne opasnosti i ovisnosti o vođi bile kratka vijeka. U 12. stoljeću pojavljuju se veće zajednice-ulusi, plemenski savezi/protodržave, koji nisu predstavljali teritorij sa stanovništvom, nego također ljude okupljene oko vođe.

Drugo poglavlje nosi naslov »Prva etapa državnog djelovanja Džingis-kan. Rođenje stepskog carstva«. Ovdje autor, navodeći mnogobrojne izvore, izlaže događaje od rođenja Temudžina, budućega Džingis-kan, do ujedinjenja svih mongolskih plemena pod njegovom vlašću 1206. Analizirajući kineske, tibetske i muslimanske (arapski i turski) izvore, Hrapačevski je Temudžinovo rođenje smjestio u 1155. godinu. Nakon smrti svog oca, uglednog vođe mongolskog poglavištva,

trinaestogodišnji Temudžin pao je u ropstvo. Oko 1178./1179. uspio se osloboditi i od tada počinje njegov postupni uspon »bez obzira na težak položaj i brojne teškoće«. Prvi korak bio je stvaranje vojne družine – nukera, privlačenjem na svoju stranu ljudi slična, niska položaja. Međutim, u društvu gdje je snaga neke zajednice određivala njen opstanak, Temudžinov mali klan nije imao izgleda za preživljavanje. Stoga je sljedeći korak bio izbor saveznika/zaštitnika. Sklopio je savez s moćnim kereitskim vođom Toghrulom i Jamukom, vođom maloga mongolskoga klana. Presudan događaj, prema autorovu mišljenju, zbilo se 1189. kada je Temudžin proglašen kanom. On je tada dobio titulu »Džingis« i od tada se naziva Džingis-kanom. Ovdje valja istaknuti da je Temudžinovo imenovanje kanom zapravo bilo volja njegovih nukera, jer on je tada još uvijek samo »prvi među jednakima«. U svom ulusu Džingis-kan je proveo niz mjera koje su ojačale njegovo poglavištvo. Sljedećih dvadesetak godina između Džingis-kana, Toghrula i Jamuke vodila se borba za vlast nad stepom. Sukob je završio 1206. proglašenjem Džingis-kana vladarom svih ujedinjenih mongolskih plemena.

Treće poglavlje, »Državni aparat Džingis-kana i njegovih nasljednika«, središnji je dio knjige. Tu autor objašnjava zašto je Džingis-kan, za razliku od plemenskih vođa prije njega, uspio stvoriti mongolsku državu. U svom razvoju njegova je država prošla kroz dvije etape – etapu tradicionalne protodržave/poglavištva (1189.–1206.) i etapu stvaranja »države novog tipa«. Stvaranje države, po uzoru na sjedilačke narode, uspjelo je provođenjem reformi i stvaranjem državnog aparata – vojske, gospodarstva, pravosuđa i vanjske politike. Cijeli sustav bio je dovršen za vladanja Džingis-kanova nasljednika Ögödeja. Oslanjajući se na snagu svoje garde, u drugoj etapi stvaranja države Džingis-kan od tradicionalnoga nomadskog vođe postaje apsolutnim gospodarom mongolske države.

Provodi reforme okrećući pritom leđa tradiciji, pa tako plemstvo više ne sudjeluje u donošenju odluka. Jedino mjerilo, izvor reformi, postaje kanova volja. Prema mišljenju Hrapčevskoga najvažnija reforma bila je stvaranje »vojno-policijskog aparata«, jer je omogućila snažnu središnju vlast, provedbu ostalih reformi i velika osvajanja. Organizacija mongolske vojske bila je provedena prema drevnome dekadskom načelu, koje se u nomadskih naroda javlja još u starom vijeku. Na vrhuncu moći mongolske države, njena vojska, najuspješnija vojska u povijesti, bila je sastavljena od pripadnika mnogobrojnih pokorenih naroda, a Mongoli su činili manje od polovine ljudstva.

Povijest osvajačkih pohoda Džingis-kana i njegovih nasljednika izložena je u četvrtom poglavlju, »Promjena vojne države Džingis-kana u svjetsko Mongolsko carstvo«. Prema autorovim riječima, Mongoli su krenuli u osvajanja zbog nedostatka pašnjaka. U vrijeme poglavištava, stalnih međusobnih sukoba, manjak pašnjaka nadomještao se otimanjem od drugih klanova i plemena. Nakon stvaranja države prestali su unutarnji sukobi, a novi pašnjaci dobiveni su osvajanjem okolnih zemalja. Svakako valja napomenuti da mongolska osvajanja nisu bila potaknuta samo željom za dobivanjem novih pašnjaka. Najvažniji mongolski pohod na istoku bilo je osvajanje Kine, koje je započeo Džingis-kan, a završio njegov unuk Kublaj-kan. Na zapadu, u doba Džingis-kanovih nasljednika, veliki pohod na Europu (1236.–1242.) i osvajanje Bagdaskoga kalifata označili su krajnje točke mongolskih osvajanja. Ubrzo nakon toga počeli su međusobni sukobi koji su potaknuli raspad Mongolskog Carstva i stvaranje četiriju samostalnih država/ulusa.

U završni dio knjige uvršten je autorov prijevod dijelova knjige »Yuan shi«, službene kronike mongolske dinastije Yuan koja je vladala Kinom. Taj važni izvor za povijest Mongola prvi je fragmentarno na ruski jezik, davne 1829. godine, preveo N. Ja. Bičurin.

Stoga revidirani prijevod Hrapačevskoga možemo smatrati dragocjenim prinosom prijevodima kineskih izvora na europske jezike. U cijelosti su prevedeni životopisi prvih triju mongolskih kanova – Džingisa, Ōgōdeja i Güyüka. Osim toga, tu su i prijevodi životopisa dvojice mongolskih vojskovođa, trojice važnih Džingisovih suradnika iz redova nemongolskih naroda i prvoga mongolskog zapovjednika opsadnih sprava.

Knjigu R. P. Hrapačevskoga možemo preporučiti svima koji se bave poviješću srednjeg vijeka, pogotovo poviješću Mongola. Njezina su najveća vrijednost tumačenje nastanka i unutarnjeg uređenja srednjovjekovnoga Mongolskog Carstva te prijevodi iz kronike »Yuan shi«. Zamjeriti bismo mogli zbog loše tehničke izvedbe karata, koje su zato gotovo neupotrebljive.

Nenad Vidaković
Oš Milke Trnine, Križ

Emil Heršak

Drevne seobe. Prapovijest i stari vijek

Zagreb: Školska knjiga, 2005, 548 str.

Migracije stanovništva zaokupljaju znanstvenike i istraživače različitih znanstvenih disciplina – zemljopisa, povijesti, antropologije, etnologije, demografije, psihologije, sociologije i drugih. Pluridisciplinarnost istraživačkih/teorijskih disciplina i paradigmi ukazuje na iznimno složenu problematiku. Što se više udaljavamo od vremena u kojem živimo, kao da je više »magle« pred nama, a socioprostorni ambijent više nam izmiče i moć imaginacije se smanjuje. Što tek reći za temu ove knjige i za intelektualni pothvat koji je ovim djelom izveo Emil Heršak. Respektabilna erudicija autora, samoprijegor i istinska predanost minucioznosti znanstvenog rada kakva se rijetko nalazi omogućila je na-

stanak knjige koja proučava tako udaljene i tako »zamagljene« migracije kakve su one u pradavnim vremenima.

Pod pojmom drevnosti podrazumijeva se stari vijek u širem smislu i prapovijesno vrijeme i društvo. Otvorivši knjigu, najprije ćemo se susresti s obilježjima migracijskih kretanja u kamenom dobu. Iako je bilo dvojba o pradomovini čovjeka, uglavnom između Afrike i Azije, neki noviji nalazi potvrđuju, između ostalih i Darwinove slutnje, o Africi kao »kolijevci« čovjeka. Iz Afrike slijedi migracija *Homo erectus*-a, daljnijeg rodnika australopiteka u druge dijelove svijeta. U razdoblju paleolitika ili staroga kamenog doba, praljudi su bili lovci i biljožderi. Čovjek kao mesožder prisiljen je ići za lovinom, što ga čini pokretljivim u prostoru. Pokret ljudstva iz Afrike trajao je do prije 1,8 milijuna godina, a ljudi su stigli do Jave, prelazeći prostor Bliskog istoka. Odatle su, ili iz sjeverne Afrike, trajnije migracije zahvatile sredozemnu Europu. *Homo erectus* se kulturom i tehnologijom odvaja od prirode, tako da su, pored nesvjesnih i ekološkom nužnošću izazvanih migracija, pojedine skupine svjesno odlučivale o preseljenju na područja s bogatijim lovištima i prostorima s obilnijim resursima za preživljavanje. Čovjek-lovac naseljava nove krajeve, ostvaruje migracijski nagon, a Heršak to naziva integralnom migracijom, procesom u kojem se događa cjelovito preseljenje društva u nove prostore. U paleolitiku je bilo tek nekoliko milijuna stanovnika. U razdoblju mezolitika, pored ostalih procesa i pojava, autor posebno ističe značaj ideje o važnosti mijene ekologije Sahare, u kojoj je sušna i vlažna klima djelovala kao svojevrsna »pumpa« koja je generirala migracijske procese. U neolitiku se pojavljuje novi migracijski obrazac, komplementaran inovaciji u gospodarstvu (zemljoradnja), a može se opisati kao težnja prema sjedilaštvu. Uzgoj žitarica promijenio je način življenja, pa se migracija donekle zaustavlja, ali i poprima drukčije oblike. Naseljavaju se doline rijeka, ljudi migriraju iz manje plodnih pro-